

Holland
72
Festival

Radio Filharmonisch Orkest

Het Groot Omroepkoor

Concertgebouw Amsterdam, 1 juli 1972

Radio Filharmonisch Orkest

met medewerking van

Het Groot Omroepkoor

Dirigent: **BRUNO MADERNA**

Solisten: **Koos Verheul**, fluit
Lothar Faber, hobo
Gertie Charlent, sopraan
Arjan Blanken, tenor
Nico Boer, tenor
Francesco Poli, tenor
Meinard Kraak, bariton
Günther Reich, bariton
Lieuwe Visser, bas

Programma

Luciano Berio
1925 -

DIFFERENCES
Adriaan Bonsel, fluit
Bas de Jong, klarinet
Hans Neuburger, altviool
Henk Lambooy, cello
Mary Schröder Ragetli, harp

Bruno Maderna
1920 -

GRANDE AULODIA voor solo fluit, -hobo en orkest
Koos Verheul, fluit
Lothar Faber, hobo

Pauze

Arnold Schönberg
1874 - 1951

DIE JAKOBSLEITER
Gabriel - **Günther Reich**
Der Auserwählte - **Meinard Kraak**
Ein Berufener - **Francesco Poli**
Ein Aufrührerischer - **Nico Boer**
Ein Ringender - **Lieuwe Visser**
Der Mönch - **Arjan Blanken**
Der Sterbende, Die Seele - **Gertie Charlent**
m.m.v. **Het Groot Omroepkoor**

DIFFERENCES - Luciano Berio

'Différences' voor fluit, klarinet, altviool, cello, harp en magnetofoonband werd gekomponeed gedurende de jaren 1958-1959 en vertegenwoordigt een van de eerstgeslaagde pogingen, natuurlijke - direkt uitgevoerde - klanken te combineren met tevoren opgenomen geluiden en geruisen. Het op de band opgenomen klankmateriaal, eveneens door fluit, klarinet, altviool, cello en harp geproduceerd, wordt deels in originele vorm, deels in een door elektroakoestische middelen gewijzigde vorm ten gehore gebracht.

Henri Pousseur noemt Différences met z'n gelukkige afwisseling van humor en ernst, luidruchtigheid en bescheidenheid, tederheid en hardheid, een moderne muziek in de geest van de 'Comedia dell'arte'.

GRANDE AULODIA - Bruno Maderna

voor fluit, hobo en orkest

Bruno Maderna's 'Grande Aulodia', geschreven voor solo-fluit, -hobo en groot orkest, herinnert aan de Griekse musiceertrant van het door koor begeleide Aulospel.

De structuur van dit werk wordt in hoge mate bepaald door het veelvuldig afwisselen van verschillende instrumentale groeperingen.

De Aulodia begint met een duet voor fluit en hobo, dat uitmondt in een solo voor hobo d'amore, waarna drie strijkersgroepen een fragment inzetten, geschreven in $\frac{3}{8}$ maat en aangeduid met 'wienerisch'.

Geleidelijk ontwikkelt de komponist het instrumentaal palet; de beide solo-instrumenten gaan opnieuw hun rol spelen in het muzikaal verloop, waarna de strijkersgroepen - tezamen met blaasinstrumenten - voeren naar een dynamisch hoogtepunt.

Er volgen dialogen tussen solo-fluit, solo-slagwerk en tuttgroepen; een 'musette' en walsfragmenten klinken - zo drukt de komponist het uit - 'door dit heterogene muzikale landschap'.

Na een konserterend deel van de solo-instrumenten treden de strijkersgroepen, versterkt met blaasinstrumenten, wederom op de voorgrond; fluit, altfluit en Engelse Hoorn leiden met kadensachtige figuren naar het slot van het werk, dat

gevormd wordt door de duetterende solo-instrumenten tegen pianissimo strijkersakkoorden.

De première van 'Grande Aulodia' vond plaats te Rome op 7 februari 1970 onder leiding van de komponist.

Solisten waren Severino Gazzelloni en Lothar Faber.

Op 4 oktober 1970 volgde een uitvoering gedurende de 'Berliner Festwochen', eveneens onder leiding van Maderna, met dezelfde solisten-bezetting.

Het Residentie-orkest speelde het werk in 1971 te Persepolis met Koos Verheul en Lothar Faber als solisten en Maderna als dirigent.

DIE JAKOBSLEITER - Arnold Schoenberg

Arnold Schoenberg (1874 - 1951) ontleende de naam voor zijn oratorium 'Die Jakobsleiter' aan de passage uit het boek Genesis, dat verhaalt hoe Jakob droomt van een ladder, geplaatst op aarde en reikend tot in de hemel.

Gods engelen gaan de ladder op en af!

De beschrijving van dit visioen van zielen, zwevend tussen dood en wedergeboorte - met als hoofdpersoon de aartsengel Gabriel, die optreedt als rechter en raadgever - werd door Schoenberg zelf ter hand genomen. De eerste schetsen ontstonden in 1915; de tekst was voltooid in 1917. In hetzelfde jaar componeerde Schoenberg het eerste deel van het oratorium; zijn arbeid aan het grote symfonische tussenspel, dat moest leiden van deel I naar deel II, brak hij plotseling af: een periode van militaire dienst maakte hem het verder werken onmogelijk. Na korte tijd werd hij om gezondheidsredenen uit de dienst ontslagen.

Ondanks herhaalde pogingen gelukte het hem niet, verder te werken aan het oratorium.

Aanvullende schetsen en notities reiken tot in het jaar 1944; nog in zijn laatste levensjaren had Schoenberg het plan 'Die Jakobsleiter' te voltooien, maar op 27 juni 1951 - twee weken voor zijn dood - schreef hij aan zijn vroegere leerling Karl Rankl: 'Es ist die Möglichkeit, dass ich einsehen muss, nicht mehr in der Lage zu sein, die Jakobstleiter zu Ende zu komponieren. In diesem Fall hoffe ich noch immer fähig zu sein, einen Schluss zum ersten Teil zu komponieren. Keinesfalls aber kann ich die Partitur noch schreiben. Ich will Sie nun fragen, ob Sie eventuell bereit wären, eine solche Partitur anzufertigen'.

Rankl verklaarde na Schoenbergs dood aan diens vrouw Gertrud niet in staat te zijn, de orkestratie te voltooien. Zij wist tenslotte een andere oud-leerling voor dit werk te winnen: Winfried Zillig.

Schoenbergs tekst van 'Die Jakobsleiter' herinnert aan de mystieke ideeën van de 18e eeuwse Zweedse filosoof Emanuel von Swedenborg, die een theosofisch stelsel ontwikkelde, op grond van visioenen en openbaringen, waarbij hij met engelen en geesten verkeerde. De wedergeboorte vatte deze op als een ontwikkelingsproces, dat zich na de dood voortzet.

In een van zijn essays haalt Schoenberg Balzac's in de jaren 1834/35 geschreven mystieke roman 'Séraphine' aan. Swedenborgs hemel wordt hierin beschreven als een 'mystieke ruimte, waarin geen absoluut terug is, geen rechts of links, geen voorwaarts of achterwaarts...'

Het is opvallend, dat Schoenberg de tekst van 'Die Jakobsleiter' - bij monde van Gabriel - laat beginnen met soortgelijke woorden: 'Of rechts, of links, voorwaarts of achterwaarts, bergop of bergaf, men moet verder gaan, zonder te vragen: Wat ligt voor of achter mij?'

Schoenberg schildert door middel van twee koren de menigte zielen, zwevend tussen dood en wedergeboorte. Soms laten zij zich tezamen horen, soms afzonderlijk; soms samen, maar ieder met eigen tekst (de jubelenden, de vertwijfelden, de ontevredenen, de gelijkmoedigen, de berustenden).

In deze openingsscenes ontwikkelt de komponist een rijk weefsel van 'Sprekstimmen' en zangstemmen, daarmee gedeeltelijk teruggrijpend op het drama 'Die glückliche Hand' (ook op eigen tekst, gekomponeerd tussen 1910 en 1913), gedeeltelijk vooruitlopend op een dergelijke opzet in zijn - eveneens onvoltooide - 'Mozes en Aäron' (tekst 1928 - komp. 1930-1932).

Dialogen ontwikkelen zich tussen Gabriel en achtereenvolgens 'een geroepte', 'een opstandige', 'een klagende', 'een uitverkorene', 'een monnik' en 'een stervende'.

Vóór het symfonische tussenspel begint, zingt Gabriel de woorden 'Wanneer je niet langer klaagt, zul je nader komen; je 'ego' zal dan zijn ontbonden'.

Vooruitlopend op de latere elektro-akoestische ontwikkelingen schrijft Schoenberg aan het slot van het symfonisch tussenspel het gebruik voor van vier zelfstandige, maar toch 'elastisch -met elkaar-musicerende' klankbronnen, wier muzikale functie als dragers van hoofd- en neventhema's, resp. harmonieën, wisselt. Deze z.g. 'Fernmusiken' moeten - zo geeft de komponist aan in zijn betreffende notities - niet op een bepaald maatdeel inzetten, maar 'in schwebendem Rhythmus ausserhalb des Taktes gebracht werden'.

Tezamen met orkest, de vier 'Fernmusiken' en een koor van hoge vrouwenstemmen laat de solo-sopraan ('die Seele') zich aan het eind van 'Die Jakobsleiter' nog eenmaal horen. De echo van 'die Seele' vormt de slotklank, wegstervend in de stilte.

T.J.E

GABRIEL :

Ob rechts, ob links, vorwärts oder rückwärts, bergauf oder bergab - man hat weiterzugehen, ohne zu fragen, was vor oder hinter einem liegt. Es soll verborgen sein: ihr durftet, musstet es vergessen, um die Aufgabe zu erfüllen.

CHOR I UND II :

Der unerträgliche Druck...
 Die schwere Last...
 Welche schrecklichen Schmerzen...
 Brennende Sehnsucht...
 Heisse Begierden...
 Schein der Erfüllung...
 Trostlose Einsamkeit...
 Vernichtung des Willens...
 Zwang der Formeln...
 Lügen um Glück...
 Mord, Raub, Blut, Wunden...
 Besitz, Genuss...
 Freude am Eitlen, Selbstgefühl...
 Heimliche Stunde, Süßes Behagen...
 Heitere Tatkraft und glückliches Wirken...
 Ein Werk steht da...
 Ein Kind kam zur Welt,
 Ein Weib küsst,
 Ein Mann jauchzt...
 Und wird wieder stumpf...
 und sinkt zurück; und ächzt weiter;
 und stirbt, wird begraben, vergessen...

GABRIEL :

Gleichviel ! Weiter !
Ohne zu fragen ?

CHOR I UND II :

Weiter ? ... Wohin ? ... Wie lange ? ...

JUBELNDE, ZWEIFELNDE, UNZUFRIEDENE :

Kein Anfang und kein Ende !

JUBELNDE :

Wann hat unsre Liebe begonnen ?
Nie endet dieser Kuss !
O herrliches Sonnenlicht !
Mildfreundlicher Mond !
Geschenk grüner Wiesen !
Glück bunter Blumen !
Ihr meine, meine blühenden Bäume !
Lust ohne Ende !

ZWEIFELNDE :

Und dann ist unsre Liebe vorbei !
Wie bald und der Herbst welkt die Blätter !
Trügender Schein: mir oder dem Gehassten ?
Grenze der Empfänglichkeit !
Geteilte Freude, ganzes Leid !
Endlosser Zweifel !

UNZUFRIEDENE :

Nie dich besitzen !
Immer aussenstehn zu müssen
Hunger des Leibs !
Hunger der Seele !
Krankheit und Not !
Schande und Spott !
Leid ohne Ende !

CHOR I UND II :

Weiter ! Weiter ! Wie, Es soll wirklich so weitergehen ?

DIE GLEICHGÜLTIGEN :

Immer weiter; warum nicht ?
Einmal sind wir oben, dann wieder unten;
jetzt sollen wir wohl nach rechts,
später etwas mehr links ...

DIE SANFTERGEBENEN :

Und so nimmt mans auf sich, wies kommt ... ja, ...
wies kommt, so kommts, ja, ja, ...
man nimmts auf sich und trägts, wies kommt,
ja, ja, wies kommt !

CHOR I UND II :

O wie schön lebt sichs doch im Dreck.

GABRIEL :

Gleichviel weiter
Ah ! die Luft ist wieder rein ...
Weiter ! keine Pausen !
Herbei, ihr, die ihr glaubt, durch Taten
näher gekommen zu sein.

EIN BERUFENER :

Ich suchte die Schönheit.
 Alles habe ich ihr geopfert.
 Kein Zweck war mir heilig,
 kein Mittel eindeutig.
 Zügellos stürmte ich diesem Ziele zu,
 ungeprüft habe ich natürliche Bestimmung unterdrückt,
 unbedenklich allen Sinn der Form untergeordnet.
 Vielleicht sogar hätte ich so getan wenn ich dafür hätte leiden müssen.
 Jedoch ich habe nicht gelitten.

Im Gegenteil :

Mein Leben war von heller Freude erfüllt.
 Ohne geblendet zu werden, sah ich überall ins Helle.
 Der Sonne Strahlen lächelten mir
 und erhellten mich, wärmten mich ebenso,
 wie das warme Leben;
 Kein Leid konnte an mich heran,
 keine Bewegung die meinige verändern !
 Ich sah nur meine Sonne,
 vernahm nur den Rhythmus der Schönheit !

GABRIEL :

Du bist immerhin zufrieden mit dir :
 Dein Götze schenkt dir Erfüllung
 eh' du, wie Suchende, die Qualen der Sehnsucht genossen.
 Abgeschlossenheit eine zu einfache Formel;
 denn jede Fortsetzung ist Qual hält dich warm.
 Du Heide hast nichts erschaut.

EIN AUFRÜHRERISCHER :

Geboten gehorchen, die bloß das Ohr vernimmt doch Trieben taub sich erweisen,
 die das ganze Wesen erschüttern; jene, die die Seele entdecken um sie der
 Qual zu überlassen, für gut halten; diese, die die Seele zur Glücksbegierde ent-
 flammen, und dadurch allein schon Glück schenken, für böß halten . . . es kann
 nicht der selbe Gott sein, der durch Triebe uns den einen, durch Gebote den
 andern Weg weist !

Wie höhnt der Gott der Triebe den der Gebote, indem er die Wölfe, die besitzen,
 rauben, stehlen, falsch Zeugnis reden und ehebrechen, glücklich werden lässt !
 Wie machtlos aber zeigt sich der Herr der Gebote, wenn er seine Schafe der
 Qual und Verfolgung selbstgeschaffener und von Fremden angetaner, ausliefert.

GABRIEL :

Dies Entweder und dies Oder, eins und zwei, wie Kurzsichtigkeit und Anmas-
 sung, eins durch andere bedingt, eben darum keins :
 Der Hebel deiner Empörung !
 Mit offenem Maul zuhören: staunend; aber nicht zum Widerspruch !

EIN RINGENDER :

Alter Weisheit, Gesagtem, Geschriebenem und Selbstgesehenem, das alles banal
 mir schien, zutrotz sucht' ich ahnungslos das Glück.
 Als es sich mir versagte, strebt ich Schmerzlosigkeit an durch Entsagung, was
 auch misslang.

Eine dunkle Erinnerung vergangener Leiden befähigt mich, gegenwärtige leicht
 zu ertragen, darum meint ich, es sei gleichgültig, worüber man unglücklich ist.

GABRIEL :

Du irrst; je mehr Anlässe imstande sind, dich unglücklich zu machen, je emp-
 findlicher du dich erweist, desto näher bist du.

EIN RINGENDER :

Nicht deshalb klag ich, mein Unglück trage ich gern.
 Ich weiss, dass ich so alte Schuld tilge.
 Doch wie vermeide ich neue ?
 Ich weiss die Gebote wohl !
 Du sollst nicht !
 Ich habe es nie getan !
 Du sollst !
 Ich tu es seit je her !
 Das alles habe ich gehalten von Jugend auf.
 Was ich zu geben hatte, es war nicht viel,
 aber doch mein Bestes habe ich stets gegeben.
 Genommen habe ich keinem, erworben fast nichts.
 Ihm folge ich nach, so gut ichs vermochte.
 Doch in den rätselhaft zwiespältigen Lagen,
 in die mich unausgesetzt mein Schicksal stürzte,
 entbehrte ich schmerzlich der Führung des Wortes,
 sah mich sinken und unrein werden,
 unfähig, Recht von Unrecht zu scheiden.
 Warum ward uns kein Sinn gegeben, ungesagte Gesetze zu ahnen, kein Auge,
 da zu sehn, kein Ohr, da zu hören ?

GABRIEL :

Gegen seinen und euren Willen ist einer da, euch zu führen.
 Tritt näher du, der auf mittlerer Stufe ein Abbild ist und den Glanz besitzt; der
 einem viel höheren ähnlich ist, wie den Grundton der ferne Oberton, während
 andere, tiefere, selbst fast Grundtöne, ihm, wie der helle Bergkristall, fremder
 sind als Kohle dem Diamanten !
 Tritt näher, dass sie dich sehn !

DER AUSERWÄHLTE :

Ich sollte nicht näher, denn ich verliere dabei.
 Aber ich muss, so scheint es, mitten hinein,
 obgleich mein Wort dann unverstanden bleibt.
 Ob sie es wollen, ob es mich dazu treibt,
 weil sie mir ähneln, mit ihnen verbunden zu sein ?
 Bin ichs, der ihre Stunde und den Ablauf zeigt,
 der Peitsche und Spiegel, Leier und Schwert vereint,
 der ihr Herr ist und Diener, ihr Weiser und Narr zugleich ?
 Glänzt auch im Umkreis Erhabenheit,
 so reibt sich doch Schmach an mir;
 Ich versuche dem Stoff zu entflieh:
 der Ekel macht es mir leicht,
 der Hunger zwingt mich zurück;
 Wenn ich noch so hoch mich erhebe,
 verlier ich sie nie aus dem Aug,
 ihr Bestes ist mein wie ihr Ärgstes,
 ich raub er, stehle, entwind es, verachte Erworbenes, Ererbtes, raffe zusammen !
 reisse an mich, es neu zu fassen :
 Ein neues gewiss, ein Höhres vielleicht vorzubilden.
 Sie sind Thema, Variation bin ich.
 Doch mich treibt ein andres Motiv.
 Treibt einem Ziele mich zu.
 Welchem? ich muss es wissen !
 Hinüber ! Mein Wort lass ich hier, müht euch damit !
 Meine Form nehm ich mit,
 sie steh euch indes voran, bis sie wieder mit neuen Worten, wieder den alten,
 zu neuen Missverständnis in eurer Mitte erscheint.

GABRIEL :

Hier hast du Auge und Ohr. Doch er ist weit weg, wenn die Wellen euch streifen, die ihn durchwühlten.

Benagt einstweilen das Wort, beides zugleich verwirrend.

Wähle jeder das Teilchen, das er zu wahren vermag.

Es ist nicht zu wenig. Denn er ist wunderbar begnadet, worin er Höchstem ähnelt, sich in seinem Kleinsten zu offenbaren.

Der Form bleibt ihr fern, Sie wird euch später: ihr werdet sie einmal selbst sein; wenn die nächste euch abstösst.

Er muss schaffen solange er unrein ist: aus sich heraus schaffen.

Wenn vorbei, bewegt es ihn nicht mehr.

DER MONCH :

Herr ! Verzeih meine Überhebung !

Weil mir durch deine Gnade manches gelungen ist, was andern versagt ist, glaubte ich einer zu sein, um dessentwillen du dies Sodom und Gommora verschontest. Aber ich fürchte, wenn du nochmals zehn Gerechte fordern wirst, werde ich wieder nicht einer davon sein. Ich habe mir eine Last aufgebürdet, die grösser ist, als ich sie tragen kann.

Ich meinte: der Herr will Opfer, denn er ist der Herr. Darum nahm ich sie gerade auf mich, denn es befriedigte meine Eitelkeit, ein guter Diener zu sein.

Aber ich trug sie nicht gern, der Wille war zu schwach. Ich weiss, ich habe auf ein Glück verzichtet, das mir unbekannt ist; aber ich fürchte, wenn ich das Glück kennte, ich hätte ihm nicht widerstehn können.

So ist mein Opfer vielleicht vergebens, weil ich es feig vermieden habe, mich der Versuchung auszusetzen.

GABRIEL :

Wie du doch schwankst und unsicher bist !

Manche, die noch Lust und Leid bewegt, stehen fester, als du, den es nur mehr als Begriff anfällt. Du prüfst dich allein! Nicht noch, sondern schon unbekannt ist dir derlei.

Und du meinst doch, der Herr verlange dein Opfer ?

Weisst du nicht, dass du selbst so willst ?

Weisst du auch nicht mehr von dem grössern Opfer, das du gebracht hast: Du warst reicher, eh du vollkommener wurdest.

Jetzt hast du allen Glanz hingegeben für ein trauriges Wissen: dass du nicht ausreicht!

Erfahre mehr: Der Sünde wirst du noch oft verfallen. Deine Sünden sind Strafen, die reinigen.

Jedoch dass du sie jetzt schon als Sünden erkennst, die Taten, bei denen du dich früher noch für schuldlos hieltest, macht dich reifer.

Geh, verkünde und leide; sei Prophet und Märtyrer.

DER STERBENDE :

Herr, mein ganzes Leben lang habe ich diesen Augenblick gewartet und gehofft, dass die letzte grosse Anstrengung, die nötig ist, es zu verlassen, mir Aufklärung bringen wird.

Und jetzt sehe ich nicht viel mehr, als dass mir dieser Augenblick nicht unbekannt ist, dass ich ihn schon öfters durchgemacht haben muss.

Oder doch mehr: dass es mich schon durch Jahrtausende so treibt; dass ich durch alle Welten gehetzt bin; dass ich tausend Leben überstanden habe eines ärger, als das frühere; tausend Tode erlitten, einen befreiender, als den vorigen. Tausend Leben ! Wer von ihnen weiss und sie überblickt, dem sind sie nichts fürchterliches mehr.

Fürchterlich ist ein Leben; ein Leid ! Ein Schmerz, so gross, dass man nur ihn fühlt, ist fast schon schmerzfrei. Sie heben ihn, er wird leicht und weiss, dass ihn seine verstorbenen Leben tragen. Und er fliegt. Ich fliege. Der seligste Traum erfüllt sich: fliegen ! Weiter ! Weiter ! Zum Ziel.

GABRIEL :

Nahst du wieder dem Licht ?
 Die Flügel zu heilen, die das Dunkel verbrannt.
 Weiss jedoch gehst du stets von hier fort !
 Ich kenne deine Leiden und deine zukünftigen Sünden.
 Nun klagst du nicht mehr; beginnst zu begreifen,
 was du bald wieder vergessen musst.
 Kehrst du wieder, lasse die Klage hinter dir.

HOHE FRAUENSTIMMEN :

Er atme dir Mut und Kraft zur schweren Prüfung.
 Die Sünden verblassen.
 Schmerzen beflecken !
 Tilge die Sinne . . .
 Tilg den Verstand . . .

FRAUENSOPRAN :

Ein Regenbogen auf ihrem Kleid !
 Die Farben löschen aus . . .
 Durchsichtiges Ohnlicht leuchtend jedoch
 Bewegung !

MÄNNER-BASS :

Ist Zeichen der Schuld, weil der Gnade.
 Raum für neue . . .
 Zustand der Nähe will farbensinnlich sich entfernen.
 Erdenjammer !

SOPRAN, MEZZO-SOPRAN, ALT, CHOR, BARYTON UND BASS :

Er muss noch lange wandern !

HOHE FRAUENSTIMMEN :

Löse dich auf !

GABRIEL :

Wenn du nicht mehr klagst, bist du nah.
 Dann ist dein Ich gelöscht.

RADIO FILHARMONISCH ORKEST

Het Radio Filharmonisch Orkest, dat in 1945 is opgericht, is een van de vijf orkesten van de Nederlandse Omroep Stichting (N.O.S.) Sinds 1 september 1961 wordt dit orkest geleid door Jean Fournet. Zijn voorgangers waren Albert van Raalte, Willem van Otterloo, die ook nu nog regelmatig met het orkest optreedt, Paul van Kempen en Bernard Haitink.

Talrijke gastdirigenten uit binnen- en buitenland hebben het orkest geleid. In de zomer van 1970 dirigeerde Leopold Stokowski het R.F.O. tijdens openbare concerten in Amsterdam en Rotterdam. Ook maakte hij enige gramfoonopnamen met het orkest.

Het orkest telt 90 tot 100 musici, al naar gelang de aard van de werken, welke worden gespeeld. Concertmeesters zijn Dick de Reus en Chris Braam.

Solo-altviolist is Hans Neuburger en de solo-cellicist is Henk Lambooy.

Het orkest is bekend in geheel Europa vanwege zijn radiouitzendingen. Voorts kreeg het orkest bekendheid door zaalconcerten in Nederland en in een aantal Europese landen. Het neemt steeds deel aan het Holland Festival, is vaak te horen in het Amsterdams Concertgebouw, o.m. in de VARA-serie 'Matinee op de vrije zaterdag' en speelt ook in andere Nederlandse concertzalen.

Tournees maakte het orkest naar Duitsland (o.m. het Beethoven-festival in Bonn), Frankrijk (het Muziekfestival van Besançon), Zwitserland en Italië. In oktober 1969 nam het orkest, onder leiding van Roberto Benzi, met veel succes deel aan het internationaal muziekfestival van Belgrado. Het Radio Filharmonisch Orkest concerteerde op 23 en 24 september 1971 in Warschau in het kader van het jaarlijkse Festival van Moderne Muziek, de z.g. 'Warschauer Herfst'.

GROOT OMROEPKOOR

Het Groot Omroepkoor van de N.O.S. dat werd opgericht in 1945, wordt gevormd door 79 zangstemmen, te weten 23 sopranen, 20 altten, 18 tenoren en 18 bassen.

Van dit ensemble kunnen verschillende formaties worden gevormd, zoals een ensemble van 62 personen, van 45, van 34, van 28, een vrouwenkoor (43), een mannenkoor (36), een kamerkoor (17) en een Dubbelkwartet (8). Het repertoire van het Groot Omroepkoor bestrijkt het gebied van de oratoria, opera, operette, evenals dat van de à capella-werken uit de middeleeuwen tot het hedendaagse en koorwerk met begeleiding van allerlei ensembles.

In het algemeen treedt het Groot Omroepkoor op met de vijf orkesten van de N.O.S., maar het koor concerteert ook met het Concertgebouworkest, het Residentie-orkest en het Rotterdams Philharmonisch Orkest.

Een groot aantal gastdirigenten heeft het Groot Omroepkoor geleid: Karel Ancerl, Eduard van Beinum, Paul van Kempen, Antal Dorati, Jean Fournet, Bernard Haitink, Erich Leinsdorf, Ferdinand Leitner, Pierre Monteux, Willem van Otterloo, Carl Schuricht, Eugen Jochem, Michael Gielen, Carlo Giulini, Roberto Benzi, Leopold Stokowski, Hugo Rignold en Bruno Maderna.

Het Groot Omroepkoor en zijn formaties hebben drie vaste dirigenten: Meindert Boekel, Antoon Krelage en Carl Laout, en een plaatsvervangend dirigent: Frans Müller.

Het koor heeft concertreizen gemaakt door België, W. Duitsland, Zwitserland, Italië en Frankrijk.

BRUNO MADERNA

Reeds sinds vele jaren heeft Bruno Maderna een carrière opgebouwd als dirigent en componist; hij behoort met Luciano Berio en Luigi Nono tot de belangrijkste Italiaanse componisten van de hedendaagse muziek.

Bruno Maderna werd in Venetië geboren. Hij bezocht de conservatoria in Venetië, Milaan en Siena, studeerde compositie bij Bustini en Malipiero, directie bij Guarnieri en Scherchen.

De laatste jaren heeft hij overal ter wereld gedirigeerd; hij heeft belangrijke orkesten geleid, zoals: Berliner Philharmoniker, Wiener Philharmoniker, La Scala, Milaan, Orchestre National de Paris, B.B.C., Concertgebouworkest, Residentie Orkest, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, en het Radio Filharmonisch Orkest. Hij heeft opera's gedirigeerd in Amsterdam, Parijs, Hamburg, Berlijn, New York en Milaan.

Hij maakte zijn Amerikaanse debuut met de Pittsburg Symphony Orchestra, waarna Chicago, New York, Philadelphia, Boston en Cleveland volgden.

In Milaan, Darmstadt, Dartington, Salzburg en Venetië heeft Maderna directie-cursussen gegeven.

Zijn belangrijkste composities van de laatste jaren zijn: *Quadrivium*, *Grande Aulodia*, vioolconcert (geschreven voor Theo Olof), *Juilliard Serenade*, *Ausstrahlung* en *Aura*. Verder heeft hij vele grammofoonplaten opgenomen.

LUCIANO BERIO

Ofschoon hecht geworteld in de Italiaanse muziektraditie is Luciano Berio cosmopoliet in zijn interesses, activiteiten en composities. Hij vormt de derde componistengeneratie in zijn familie: zijn vader en zijn grootvader waren beiden kerkorganist en componist. De jonge Luciano begon zijn muziekstudies bij zijn vader en voltooide evenals deze zijn opleiding aan het conservatorium van Milaan. Gedurende zijn conservatoriumtijd was hij werkzaam als repetitor en begeleider bij de klassen van twee beroemde operasterren, Aureliano Pertile en Carmen Melis. Nog voordat hij in 1950 zijn eindexamen behaalde had Berio al een ruime praktijkervaring als pianist-repetitor en dirigent (soms ook paukenist) bij een klein rondreizend operagezelschap, dat in noorditaliaanse provinciesteden optrad. Een jaar na zijn eindexamen conservatorium kreeg hij een beurs van de Koussevitsky Foundation die hem in staat stelde naar het Berkshire Music Center in Tanglewood te gaan om les te nemen bij zijn landgenoot Luigi Dallapiccola. Na

zijn terugkeer in Italië kwam Berio bij de Italiaanse radio in Milaan, waar hij in 1955 een 'Studio di Fonologia' opzette voor het bestuderen van en experimenteren met elektronische muziek.

Het volgende jaar startte hij een concertserie van eigentijdse muziek die hij 'Incontri Musicali' (Muzikale Onmoetingen) noemde en begon hij met de publicatie van een gelijknamig tijdschrift voor avant-garde muziek.

Zijn composities omvatten kamermuziek voor zeer uiteenlopende bezettingen, orkestwerken, vocale soli en koorwerken, muzikaal-theater projecten en elektronische muziek. Hij is als dirigent - voornamelijk van eigen werken - opgetreden in de Scala te Milaan, het Teatro La Fenice in Venetië en de Opera van Rome. Tevens leidde hij onder meer het Chicago Symphony Orchestra.

Tijdens het Holland Festival 1969 introduceerde Berio met het Radio Filharmonisch Orkest zijn Sinfonia in Nederland.

LOTHAR FABER

Lothar Faber, in 1922 geboren, kreeg zijn eerste hobo-onderricht van zijn vader. Daarna studeerde hij aan de conservatoria van Keulen en Parijs.

In 1956 begon zijn solistische carrière met een optreden onder directie van Erich Kleiber (het hoboconcert van Mozart).

Faber trad op in vele landen onder grote dirigenten, waarbij hij zowel het klassieke als het hedendaagse repertoire vertolkte. Met het Residentie-Orkest heeft Lothar Faber het aan hem opgedragen hoboconcert van Bruno Maderna uitgevoerd onder leiding van de componist.

KOOS VERHEUL

Koos Verheul werd in 1927 te Boskoop geboren. Hij studeerde fluit aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag bij Johan Feltkamp en behaalde daar zijn solodiploma met onderscheidingen.

In 1954 verwerfde hij op het internationaal concours te Darmstadt de Kranichsteiner Musikpreis.

Sinds 1959 is hij als solofluitist aan het Residentie Orkest in Den Haag verbonden.

Koos Verheul treedt regelmatig op zowel in concerten met orkest als in kamermuziekprogramma's. Hij kan bogen op een zeer omvangrijk repertoire, dat zich uitstrekt van de tijd, dat men voor de dwarsfluit begon te componeren tot en met de allerlaatste uitingen van de hedendaagse componisten.

GÜNTHER REICH

Günther Reich werd in Duitsland geboren en emigreerde op jeugdige leeftijd naar het toenmalige Palestina. Hij begon zijn zangstudie in Jeruzalem en voltooide deze aan de Hochschule für Musik in Berlijn.

Thans is Günther Reich aan de Opera in Stuttgart verbonden en geniet als concert- en oratoriumzanger een grote reputatie.

In 1961 vertolkte hij de bariton-partij in Schönberg's Jakobsleiter, toen dit oratorium in Wenen in wereldpremière ging onder leiding van Rafael Kubelik. Abraham en Isaak van Strawinsky heeft hij met overweldigend succes in de serie hedendaagse muziek van Radio Keulen vertolkt; speciaal voor dit werk heeft hij uitnodigingen uit het binnen- en buitenland ontvangen.

MEINARD KRAAK

Hij studeerde aan het Amsterdams Conservatorium bij Jan Keizer. Na het behalen van zijn Solisten-diploma met onderscheiding bezocht hij de operaklas.

In 1964 studeerde hij in Parijs bij Pierre Bernac en won daar de eerste prijs op een Concours, gewijd aan werken van Ravel. In hetzelfde jaar won hij ook een eerste prijs op een Concours in Orense (Spanje).

Hieruit resulteerden vele concerten door heel Spanje, o.a. op het Festival voor Hedendaagse Muziek (I.S.C.M.) te Madrid. Hij gaf liederenavonden in Parijs, Londen, Wenen en vele plaatsen van ons land.

Sinds 1967 zong Meinard Kraak vele rollen bij de Nederandse Opera Stichting, o.a. Pelléas et Melisande o.l.v. Jean Fournet (Holland Festival 1970) en de titelrol in Spinoza van Ton de Kruyf (Holland Festival 1971).

FRANCESCO POLI

Pier Francesco Poli werd geboren op 2 november 1935 te Brescia en is een leerling van de beroemde bas Giulio Poli en van de grote sopraan Bianca Scacciati, wiens naam met gouden letters is opgetekend in de geschiedenis van de Opera.

Hij is op zeer jeugdige leeftijd aan zijn zangstudie begonnen bij Maestro Ettore Campogalliani en heeft deze studie voltooid aan de Academia Chigiana di Siena, waarvoor hij een studiebeurs kreeg toegewezen.

Hij maakte zijn debuut in 'De Barbier van Siviglia' (Conte d'Almaviva) samen met Anna Moffo in het operaseizoen bij de Rossini-herdenking.

In Italië heeft hij gezongen in Brescia, Milaan, Bologna, Rovereto, Siena etc., alsmede bij de RAI-TV. Hij heeft tournees gemaakt in Duitsland, Tsjechoslowakije, Griekenland en Libanon.

NICO BOER

De tenor Nico Boer werd in Haarlem geboren. Aanvankelijk beoefende hij de zangkunst als hobby, doch later ging hij zich serieus op de zangstudie toeleggen. Zijn opera opleiding genoot hij aan het Amsterdams Conservatorium, en kreeg zanglessen van de bekende zangpedagoge Coby Riemersma.

Nico Boer trad reeds verschillende malen op voor de radio en de televisie en hij zingt regelmatig in opera-concerten, oratoria en operettes. Belangrijke hoofdrollen in de opera vertolkte hij o.a. in Faust, die Verkaufte Braut, Martha, die Zauberflöte en Carmen.

Hij heeft gezongen onder leiding van dirigenten als Roberto Benzi, Jean Fournet, Franz Bauer-Theussl, Edo de Waart en Kenneth Montgomery.

LIEUWE VISSER

Lieuwe Visser, aanvankelijk historicus, kreeg zijn zangopleiding van Jo van de Meent; verder studeerde hij bij Felix de Nobel en bij Giorgio Favaretto aan de Accademia di Santa Cecilia in Rome.

Liederenavonden gaf hij, behalve in ons land, in Frankrijk, België en Tsjechoslowakije. Met name in Frankrijk werkt hij mee aan vele operaconcerten en zong er, naast Rita Corr, Teresa Stich-Randall en Nancy Tatum, de belangrijkste rollen in o.a. Julius Caesar, Così fan tutte, Il Trovatore en Macbeth.

Tijdens het Concours International de Chant de Toulouse won hij de gouden medaille.

Met de claveciniste Anneke Uittenbosch en pianist Rudolf Jansen, maakte hij in 1971 een tournee door de Verenigde Staten, die zoveel succes had, dat in 1972 en 1973 herhalingen volgen.

ARIJAN BLANKEN

Arjan Blanken studeerde aan het Conservatorium van Amsterdam bij de beroemde bariton Hermann Schey. Hij verwierf een prijs bij het Internationale Vocalisten Concours te 's Hertogenbosch.

Arjan Blanken maakte concertreizen naar Zuid-Afrika, het verre en nabije Oosten. Hij kreeg in het bijzonder bekendheid als oratoriumzanger (evangelist in Bach's Johannes- en Matthäus-Passion).

Als operazanger gaf hij gastvoorstellingen in Bremen, Antwerpen, Brussel Barcelona en werkte mee aan de Händel-Festspielen in Göttingen en de Schwetzingen Festspielen.

GERTIE CHARLENT

Gertie Charlent werd in Kassel geboren. Haar familie stamt uit Frankrijk. In het Staatstheater van haar geboortestad kreeg ze ook haar eerste engagement. Haar vertolking van de sopraanpartij in G. Ligeti's 'Aventures-Nouvelles Aventures' maakte haar wereldberoemd.

Gastrollen brachten haar over heel Europa en in Amerika.

Van talrijke hedendaagse komposities zong Gertie Charlent de eerste uitvoering (Helms 'Golem', Kagel 'Anagramma', Zimmermann 'Lob der Torheit', Marco 'Tea party', Halffter 'Noche passiva del sentido' etc.).

Gertie Charlent woont nu in Darmstadt, waar zij reeds jaren als eerste coloratuursopraan aan het Staatstheater aldaar verbonden is.